POROVNANIE VÝVOJA VEĽKOSTNEJ KATEGÓRIE MALÝCH OBCÍ V ČESKU A NA SLOVENSKU

Andrea Lešková, Antonín Vaishar

Abstract

The Czech Republic and the Slovak Republic belong to the European countries with the highest fragmented structure of the municipalities. This high fragmentation of municipalities has long been discussed. The aim of this the paper is to compare the brief characteristics of the development of very small municipalities up to 200 inhabitants in both countries as a relative phenomenon throughout Europe, their demographic development and geographical concentration for a subsequent discussion on the future development of these territories. While in the Czech Republic 70% of very small municipalities have been growing since 2000 and there is a decrease of municipalities in this size category every year, in Slovakia there is an increasing number of municipalities in this category every year.

Keywords: very small municipalities, population development, Czechia, Slovakia

Úvod

Česká aj Slovenská republika sa radia ku krajinám v Európe s najmenším priemerným počtom obyvateľov na obec a najmenšou priemernou rozlohou obce. Swianiewicz (2002) udáva, že Česká republika má až 80 % obcí s veľkosťou menšou ako 1 000 obyvateľov, Francúzsko 77 %, Slovensko 68 %, Španielsko 61 %, Maďarsko 54 %, Lotyšsko 32 %, Taliansko 24 %, pričom 16 krajín EÚ vôbec nemá takéto obce. Medzi krajiny s najmenšou priemernou rozlohou obce sa radí opäť Česká republika (13 km²), Francúzsko (15 km²) a Slovensko (17 km²).

Vysoká rozdrobená štruktúra obcí v Českej aj Slovenskej republike je už dlhodobo diskutovaná (Buček, 1997; Hampl a Müller, 1998; Matějová, Němec a Soukupová, 2016; Schnaubert, 2016). Autori udávajú množstvo problémov plynúcich z udržateľnosti prevádzky veľmi malej obce, ako aj nedostatočnú vôľu zlučovať obce. Názory podporujúce územnú rozdrobenosť sú založené predovšetkým na argumentoch týkajúcich sa demokracie, kontaktov medzi obecným zastupiteľstvom a občanmi, ktoré sú omnoho bližšie v malých obciach, ďalej sa argumentuje tým, že občania sú viac zodpovední k svojim miestnym komunitám, ako by to bolo v prípade zlúčených obcí a tiež tým, že tok informácií je v malých obciach jednoduchší (Matějová, Němec a Soukupová, 2016). Jeden z najdôležitejších argumentov proti rozdrobenosti je spojený s ekonomickou stránkou, konkrétne nedostatkom financií pre zabezpečenie technickej

infraštruktúry obcí. Uvádza sa tiež neschopnosť malých obcí poskytovať kvalitné služby na miestnej úrovni. Už Hampl a Müller (1998) videli vysokú roztrieštenosť obcí v Českej republike ako neúnosnú, problém videli predovšetkým vo sfére hospodárenia obcí a prílišnej rozdrobenosti finančných zdrojov. Avšak aj napriek racionálnym argumentom proti roztrieštenosti, neočakávali v danej dobe značné zmeny vo fungovaní obcí, predpokladali odpor zo strany samotných obcí a to aj tých dobre fungujúcich a bohatých.

Cieľom príspevku je porovnanie vývojových tendencií veľmi malých obcí do 200 obyvateľov v Česku a na Slovensku ako relatívneho fenoménu v rámci celej Európy. V príspevku bude tiež porovnaná analýza geografickej koncentrácie týchto obcí. Výsledky budú využité pre následnú diskusiu o budúcom vývoji týchto území.

Teoreticko-metodické východiská

Metodika práce vychádza z použitia štatistickej, historickej a komparatívnej metódy. Základnými podkladmi pre spracovanie boli údaje zo štatistických úradov ČR a SR a plošné vrstvy (polygóny) hraníc územného a správneho usporiadania SR v základnej úrovni do aplikácie ArcGIS od poskytovateľa údajov ZBGIS®, Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Údaje boli následne spracované využitím programu MS Excel a jeho pokročilých funkcií.

V práci sú skúmané veľkostné kategórie obcí a ich početnosť v oboch krajinách, stav počtu obyvateľstva vo veľmi malých obciach pod 200 obyvateľov, geografická koncentrácia veľmi malých obcí v rôznych krajoch oboch republík, demografický vývoj veľmi malých obcí a prírastok obyvateľstva v týchto obciach vzhľadom k zvyšným obciam oboch republík. Vývojové tendencie sú skúmané hlavne od roku 2000. Od tohto roku sa celkový počet obcí v oboch krajinách výrazne nemenil.

Vidiecke obce sú v Českej republike definované najčastejšie ako obce do 2 000 obyvateľov. V Česku existuje viac ako 5 500 obcí pod 2 000 obyvateľov, čo predstavuje takmer 90 % všetkých obcí štátu a žije v nich 27 % obyvateľstva. Na Slovensku je to viac ako 2 400 obcí predstavujúcich 85 % všetkých obcí, kde žije 30 % obyvateľstva.

V tomto zmysle môžeme označiť v Česku aj na Slovensku vidiecke obce s menej ako 200 obyvateľmi za veľmi malé, obce s 200-499 obyvateľmi ako malé, obce s 500-999 obyvateľmi ako stredne veľké a obce s 1 000-1999 obyvateľmi ako veľké vidiecke obce.

Veľmi malé obce v Českej a Slovenskej republike, ich charakteristika a vývoj

V obidvoch krajinách však môžeme vidieť rozdielne tendencie vývoja týchto malých vidieckych obcí (tab. 1). V Česku v najnižšej veľkostnej kategórii počet veľmi malých obcí ubúda a keďže celkový počet obcí je od roku 2000 pomerne

stabilný, obce nezanikajú, teda mnoho týchto veľmi malých obcí populačne rastie a dostáva sa do vyššej veľkostnej kategórie. Celkový počet vidieckych obcí do 2 000 obyvateľov sa taktiež znižuje, teda obce vo všeobecnosti v Česku populačne rastú. Na Slovensku je to opačne, počet veľmi malých obcí pribúda, viaceré z malých obcí teda populačne vymiera a dostáva sa do tejto veľkostnej kategórie. Celkový počet vidieckych obcí do 2 000 obyvateľov sa však znižuje, podobne ako v Česku, aj na Slovensku vo všeobecnosti obce populačne rastú.

Tab. 1: Počet vidieckych obcí a ich obyvateľov podľa veľkostných kategórií obcí v Českej a Slovenskej republike v rokoch 2000 a 2017

Table 1: Total of rural municipalities and inhabitants by size categories of municipalities in the Czech Republic and Slovakia in years 2000 and 2017

Populačná veľkosť obce - ČR		2000		2017	
		počet		počet	
		obcí	obyvateľov	obcí	obyvateľov
veľmi malá obec	do 199	1 736	212 229	1 432	178 327
malá obec	200-499	1 990	646 195	1 992	650 760
stredná obec	500-999	1 249	874 812	1 379	974 837
veľká obec	1 000-1 999	651	902 359	755	1 052 794
Celkom vidiek		5 626	2 635 595	5 558	2 856 718
Celkom ČR		6 251	10 266 546	6 258	10 610 055
Podiel vidiek/ ČR (%)		90,0	25,7	88,8	26,9
Populačná veľkosť obce - SR		2000		2017	
		počet		počet	
		obcí	obyvateľov	obcí	obyvateľov
veľmi malá obec	do 199	383	47 837	403	50 100
malá obec	200-499	809	278 086	724	251 006
stredná obec	500-999	779	553 810	762	542 588
veľká obec	1 000-1 999	536	754 603	569	800 286
Celkom vidiek		2 507	1 634 336	2 458	1 643 980
Celkom SR		2 881	5 402 547	2 889	5 443 120
Podiel vidiek/ SR (%)		87,0	30,3	85,1	30,2

Zdroj: ČSÚ, 2018; Datacube ŠÚ SR, 2018; vlastné spracovanie

Podľa najnovších štatistických údajov (k 31. 12. 2017) je v Českej republike 1 432 veľmi malých obcí, čo predstavuje 23 % všetkých obcí v štáte, žije v nich takmer 200 000 obyvateľov (2 % českého obyvateľstva) a spravujú 10 % rozlohy územia štátu, čo kladie zvýšený dôraz na zabezpečenie udržateľnej správy týchto území. Jedná sa o oblasti, ktoré predstavujú prírodný potenciál štátu, preto už

Hampl a Müller (1998) zdôrazňujú potrebu zaistenia kvalitnej správy tohto potenciálu.

Na Slovensku sa k 31. 12. 2017 nachádza 403 veľmi malých obcí ktoré predstavujú takmer o polovicu menší podiel všetkých obcí ako je to v Česku, iba 14 %, žije v nich viac ako 50 000 obyvateľov (1 % slovenského obyvateľstva) a spravujú 8 % rozlohy územia štátu (tab. 2).

Tab. 2: Stav veľmi malých obcí v Českej a Slovenskej republike

Table 2: Very small municipalities in the Czech Republic and Slovakia

ČR	Počet obcí (31.12.2017)	Počet obyvateľov (31.12.2017)	Plocha (tis. km²)
Obce s menej ako 200 obyvateľmi	1 432	178 327	8,5
Obce s viac ako 200 obyvateľmi	4 826	10 431 728	70,0
Celkom ČR	6 258	10 610 055	78,5
Podiel obce s menej ako 200 obyvateľmi/ ČR (%)	22,9	1,7	10,8
SR	Počet obcí (31.12.2017)	Počet obyvateľov (31.12.2017)	Plocha (tis. km²)
Obce s menej ako 200 obyvateľmi	403	50 100	4,0
Obce s viac ako 200 obyvateľmi	2 486	5 393 020	45,0
Celkom SR	2 889	5 443 120	49,0
Podiel obce s menej ako 200 obyvateľmi/ SR (%)	13,9	0,9	8,2

Zdroj: ČSÚ, 2018; Datacube ŠÚ SR, 2018; GKÚ Bratislava, 2018; vlastné spracovanie

Geografická koncentrácia veľmi malých obcí v Českej a Slovenskej republike

Percentuálne zastúpenie veľmi malých obcí v krajoch Českej republiky znázorňuje graf 1. Najvyššia koncentrácia veľmi malých obcí v Česku bola zistená v kraji Vysočina s 331 obcami tejto veľkosti, čo je takmer polovica všetkých obcí v tomto regióne (graf 2) a je to 23 % všetkých veľmi malých obcí v Česku. Je to jediný prevažne vidiecky región v Česku podľa typológie OECD, kde viac ako 50 % obyvateľstva žije v obciach s hustotou do 150 obyvateľov na km². Táto rozptýlená sídelná štruktúra je daná existenciou horských oblastí s menej úrodnou pôdou a horšími klimatickými podmienkami.

Najnižšia koncentrácia veľmi malých obcí je v Moravskoslezskom a Zlínskom kraji. Morava ako tradičný vidiecky región s rozsiahlymi nížinami s úrodnou pôdou má väčšinou životaschopné a väčšie dediny.

Graf 1: Pomer veľmi malých obcí v krajoch Českej republiky v roku 2017
 Graph 1: Percentage of the very small municipalities in the Czech regions in 2017

Zdroj: ČSÚ 2018, vlastné spracovanie

Graf 2: Počet veľmi malých obcí a ostatných obcí v krajoch Českej republiky v roku 2017

Graph 2: Total very small municipalities and all other municipalities in the Czech regions in 2017

Zdroj: ČSÚ 2018, vlastné spracovanie

Graf 3 znázorňuje zastúpenie veľmi malých obcí v krajoch Slovenskej republiky. Výrazne najvyššia koncentrácia veľmi malých obcí je v Prešovskom kraji na východe Slovenska, v ktorom sa nachádza aj absolútne najväčší počet obcí. Nachádza sa tu 170 veľmi malých obcí, čo je 42 % z celkového počtu veľmi malých obcí na Slovensku. Počet týchto obcí avšak tvorí iba necelú tretinu všetkých obcí tohto kraja (graf 4).

Najnižšia koncentrácia veľmi malých obcí je v Bratislavskom a Trnavskom kraji, ktoré sa, podobne ako v prípade Moravy v Česku, nachádzajú na úrodnej Podunajskej nížine v blízkosti hlavného mesta.

Graf 3: Pomer veľmi malých obcí v krajoch Slovenska v roku 2017

Graph 3: Percentage of the very small municipalities in the Slovak regions in 2017

Zdroj: Datacube ŠÚ SR, 2018; vlastné spracovanie

Graf 4: Počet veľmi malých obcí a ostatných obcí v krajoch Slovenska v roku 2017

Graph 4: Total very small municipalities and all other municipalities in the Slovak regions in 2017

Zdroj: Datacube ŠÚ SR, 2018; vlastné spracovanie

Demografický vývoj veľmi malých obcí v Českej a Slovenskej republike

Veľmi malé obce v Českej republike, ktoré mali menej ako 200 obyvateľov v roku 2000, majú priemerný prírastok počtu obyvateľstva od daného roku 18 %. Je to o polovicu viac ako priemerný prírastok obyvateľstva vo všetkých ostatných obciach s viac ako 200 obyvateľmi v Česku (12 %). Tretina veľmi malých obcí vykazuje úbytok obyvateľstva a dve tretiny vykazujú prírastok. Rovnaká miera rastu a poklesu počtu obyvateľov je aj v ostatných obciach v Česku, preto sa veľmi malé obce v tomto ohľade nelíšia od ostatných českých obcí.

Veľmi malé obce na Slovensku, oproti Česku však, pomaly postupne vymierajú. Tie obce, ktoré mali menej ako 200 obyvateľov v roku 2000, majú priemerný prírastok počtu obyvateľstva od daného roku 5%. Je to o tretinu menej ako priemerný prírastok obyvateľstva vo všetkých ostatných obciach s viac ako 200 obyvateľmi na Slovensku (7 %). Takmer polovica veľmi malých obcí je v prírastku obyvateľstva a viac ako polovica ich je v úbytku, zatiaľ čo 60 % ostatných obcí Slovenska je v prírastku obyvateľstva a 40 % je v úbytku, teda situácia prírastku v ostatných obciach na Slovensku sa približuje situácii prírastku v obciach celkovo v Česku.

Záver

Zatiaľ čo v Českej republike 70 % veľmi malých obcí do 200 obyvateľov rastie od roku 2000 a každým rokom sa v tejto veľkostnej kategórii nachádza čoraz menej obcí, na Slovensku sa každým rokom v tejto kategórii nachádza čoraz viac obcí. Viac ako polovica veľmi malých obcí na Slovensku má úbytok obyvateľov od roku 2000. Oblasti s najvyššou koncentráciou týchto veľmi malých obcí sú periférne kraje, ako horský región Vysočina na moravsko-českom pohraničí, či severovýchod Prešovského kraja na Slovensku. Najnižšia koncentrácia veľmi malých obcí je v Bratislavskom, Trnavskom, Moravskoslezskom a Zlínskom kraji. Problémovosť periférnych oblastí je už dlhodobo diskutovaná (Novotná, 2005; Musil a Müller, 2008), rovnako ako aj problémovosť suburbanizácie (Vaishar, 2013). Ak bude táto tendencia vývoja obcí pokračovať, dá sa predpokladať, že jedny z najohrozenejších vidieckych oblastí, ktoré budú čeliť vymieraniu a depopulácii, budú práve kraje s najvyššou koncentráciou týchto veľmi malých obcí. Výraznejšiu tendenciu poklesu počtu obyvateľstva majú pritom slovenské veľmi malé obce oproti českým.

PodĎakovanie

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu AF-IGA-IP-2018/010 „Problémy a udržateľnosť veľmi malých obcí v Juhomoravskom kraji“.

Literatúra

- BUČEK, J. 1997. Size Categories of Municipalities and Finances of Local Government in Slovakia. In *Acta Universitatis Carolinae Geographica*. ISSN 2336-1980, 1997, roč. 32, Supplementum, s. 297-305.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (ČSÚ). 2018. *Velikostní skupiny obcí – počet obcí* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na internete: <<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=RSO08a&z=T&f=TABULKA&skupId=746&katalog=30829&pv o=RSO08a&str=v394>>.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (ČSÚ). 2018. *Velikostní skupiny obcí – počet obyvatel v obcích* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na internete: <<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&skupId=746&katalog=30829&pvo=RSO08b& &str=v394#w=>>>.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (ČSÚ). 2018. *Velikostní skupiny obcí - územní srovnání* [online]. 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na internete: <<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&pvo=RSO02&sp=A&pvokc=&katalog=30829&z=T>>.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (ČSÚ). 2017. *Malý lexikon obcí České republiky – 2017. Obce České republiky k 1. 1. 2017* [online]. 2017 [cit. 2018-09-05]. Dostupné na internete: <<https://www.czso.cz/csu/czso/maly-lexikon-obci-ceske-republiky-2017>>.
- DATA CUBE ŠÚ SR. 2018. *Počet obyvateľov podľa pohlavia - obce (ročne)* [online]. ©Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2018 [cit. 2018-09-20]. Dostupné na internete: <[http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7101rr/Po%C4%8Det%20obyvate%C4%BEOv%20pod%C4%BEa%20pohl avia%20-%20obce%20\(ro%C4%8Dne\)%20%5Bom7101rr%5D](http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7101rr/Po%C4%8Det%20obyvate%C4%BEOv%20pod%C4%BEa%20pohl avia%20-%20obce%20(ro%C4%8Dne)%20%5Bom7101rr%5D)>.
- DATA CUBE ŠÚ SR. 2018. *Veľkostné skupiny obcí - SR-oblasť-kraj-okres, m-v* [online]. ©Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2018 [cit. 2018-09-20]. Dostupné na internete: <http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7023rr/Ve%C4%BEkostn%C3%A9%20skupiny%20obc%C3%AD%20-%20SR-oblas%C5%A5-kraj-okres,%20m-v%20%5Bom7023rr%5D>.
- GKÚ Bratislava. 2018. Geoportál: Základná úroveň/ ZBGIS - Administratívne hranice [online]. ZBGIS®, Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, 2018 [cit. 2018-09-15]. Dostupné na internete: <https://www.geoportal.sk/sk/zbgis_smd/na-stiahnutie/>.
- HAMPL, M. – MÜLLER, J. 1998. Jsou obce v České republice příliš malé? In *Geografie – sborník České geografické společnosti*. ISSN 1210-115X, 1998, roč. 103, č. 1, s. 1-12.
- MATĚJOVÁ, L. – NĚMEC, J. – SOUKOPOVÁ, J. 2016. “Small is beautiful”. Pros and Cons of territorial fragmentation on the example of the Czech

- Republic. In Sadioglu, U., Dede, K. (eds.). *Comparative Studies and Regionally Focussed Cases Examining Local Governments*. Hershey: IGI Global, pp. 113-134. ISBN 9781522503217.
- MUSIL, J. – MÜLLER, J. 2008. Vnitřní periférie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. In *Czech Sociological Review*. ISSN 2336-128X, 2008, roč. 44, č. 2, s. 321-348.
- NOVOTNÁ, M. (ed.). 2005. *Problémy periferních oblastí*. 1st ed. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2005. ISBN 80-86561-21-6.
- SCHNAUBERT, J. 2016. *Možnosti řešení velkého počtu malých obcí v ČR*: Diplomová práce. Brno: Masaryk University.
- SWIANIEWICZ, P. (ed.). 2002. *Consolidation or Fragmentation? The Size of Local Governments in Central and Eastern Europe*. Budapest: Open Society Institute, 2002. ISBN 9639419451.
- VAISHAR, A. (ed.). 2013. *Změny krajiny na okraji velkých měst. Je suburbanizovaný venkov ještě venkovem?* 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013. ISBN 978-80-7375-768-7.

COMPARISON OF THE DEVELOPMENT OF VERY SMALL MUNICIPALITIES IN THE CZECH REPUBLIC AND THE SLOVAK REPUBLIC

Summary

The Czech Republic and the Slovak Republic belong to the European countries with the highest fragmented structure of the municipalities. This high fragmentation of municipalities has long been discussed. The arguments supporting spatial fragmentation are primarily based on democracy-related arguments (contacts between councillors and citizens are much closer in small municipalities, flow of information is easier). One of the most important arguments against fragmentation is linked to the economic side, for example the lack of finances for technical infrastructure of municipalities.

The aim of this paper is to compare the brief characteristics of the development of very small municipalities up to 200 inhabitants in the Czech and Slovak Republics as a relative phenomenon throughout Europe, their demographic development and geographical concentration for a subsequent discussion on the future development of these territories.

Rural communities in the Czech Republic are defined most often as municipalities up to 2 000 inhabitants. In the Czech Republic there are more than 5 500 municipalities below 2 000 inhabitants, representing almost 90% of all municipalities in the country and 27% of the country's population live there. In Slovakia, there are over 2 400 municipalities below 2 000 inhabitants, representing 85% of all municipalities where 30% of the population lives. In this sense, we can

label rural communities with fewer than 200 inhabitants in the Czech Republic and Slovakia as very small.

There are 1 432 very small municipalities in the Czech Republic, accounting for 23% of all municipalities in the country managing over 10% of the territory of the state. These are areas that represent natural potential of the state, therefore already Hampl and Müller (1998) emphasized the need to ensure good management of this potential. In Slovakia there are 403 very small municipalities, which represent only 14% of all municipalities in the country managing over 8% of the territory of the state.

The highest concentration of the very small municipalities in the Czech Republic is located in the Vysočina Region with 331 municipalities of this size, which is almost half of all municipalities in this region and it is 23% of all very small municipalities in the Czech Republic. The most remarkable concentration of the very small municipalities in Slovakia is in the Prešov Region in the eastern part of the state, where the most municipalities are located. There are 170 very small municipalities, which is 42% of the total number of the very small municipalities in Slovakia.

While in the Czech Republic 70% of the very small municipalities have been growing since 2000 and every year in this size category there is a decrease of municipalities, in Slovakia every year there is an increasing number of municipalities in this category. If this trend of the development of the municipalities continues, it can be presumed that one of the most threatened rural areas facing extinction and depopulation will be regions with the highest concentration of such municipalities, mainly in Slovakia.

Ing. Andrea Lešková

doc. RNDr. Antonín Vaishar, CSc.

Ústav aplikované a krajinné ekologie

Agronomická fakulta

Mendelova univerzita v Brně

Zemědělská 1665/1, 613 00 Brno, Česká republika

E-mail: andrea.leskova@mendelu.cz, Antonin.vaishar@mendelu.cz